

ISMET BUŠATLIĆ I HAMZA LAVIĆ
Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu

DATIRANJE KUR'ANSKIM TEKSTOM

Sažetak

Ovim radom obuhvaćeni su primjeri tariha izrečeni kur'anskim tekstom u povodu ostvarenih pobjeda u ratovima, završetka gradnji mesdžida i džamija, škola (muallimhana), biblioteka i vodovoda (šadrvana i česama), te smrti muderrisa. U svakom od navedenih slučajeva godina u kojoj se to dogodilo iskazana je broječnom vrijednošću arapskih grafema sadržanih u odabranom kur'anske tekstu. Sadržaj teksta ujedno ukazuje na rezultat događaja, vrstu, svrhu i namjenu građevine za koju je tarih izrečen, a zbir broječanih vrijednosti arapskih slova, u tarih ukomponovanog kur'anskog teksta po sistemu *ebdžed*, sadrži hidžretsku godinu u kojoj se događaj zbilo. Radom su obuhvaćeni tarihi povodom gradnje dva mesdžida, džamije, mekteba, biblioteke, šadrvana, dvije česme, godine osvajanja Janoka i smrti jednog muderrisa.

Gljučne riječi: Kur'an, natpisi, događaji, mesdžidi, džamije, škole, biblioteka, šadrvani, česme, Janok, muderris.

1. Uvod

Tarih predstavlja specifičan književni žanr koji potječe iz orijentalno-islamske književnosti, a karakterističan je za divanske pjesnike. Iako se ovaj termin već udomaćio u bosanskome jeziku, adekvatni ekvivalenti njegovu značenju, u zavisnosti od konteksta u kojem je upotrijebljen, mogli bi biti pojmovi *hronogram*, *epitaf*, *epigram* ili *spomen-obilježje*. Karakteristika stihova u obliku tariha je što posljednji stih ukazuje na datum nastanka objekta ili događaja kojem je posvećen. Ovaj žanr je predstavljao poseban izazov za gotovo sve divanske pjesnike na našem prostoru, jer je zahtijevao učenog i umjetnički darovitog pjesnika koji će, osim semantičke, vješto ukomponovati i broječanu vrijednost arapskih grafema da bi vjerodostojno prikazao određeni datum prema hidžretskome kalendaru.¹ Iako je većina tariha napisana u formi

1 Lamija Hadžiosmanović i Salih Trako: *Tragom poezije bosanskohercegovačkih Muslimana na turskom jeziku*, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, 1985, str. 14. Više o ovoj temi vidi: Izet Mašić, *Tarihi Muhameda Mašića*, Sarajevo: Avicena, 1997; Lamija Hadžiosmanović i Emina Memija, *Antologija bošnjačke poezije na orijentalnim jezicima*, Sarajevo: Svjetlost, 1997; Salih Trako, „Kronogrami sarajevskog muftije Muhameda Šakir-efendije Muidovića”, *Anali GHB*, knj. I, 1972, str. 49-65; Kamil Silajdžić, *Tarihi*, Sarajevo: Bosančica-print, 2008; Fehim Nametak, *Divanska poezija*

stih, poznato je da postoje i tarihi koje su *muerrihi* ili *muverrihi*, što je bio naziv za autore tariha, sastavili u prozi. Na taj način, ispisani ili uklesani na brojnim vakufskim ili drugim javnim i privatnim objektima, širom geografskog prostora na kojem se prostiralo Osmansko Carstvo, tarihi su čuvali od zaborava datume njihove gradnje, svrhu kojoj su namijenjeni, imena njihovih graditelja i uslove njihova korištenja. U nedostatku arhivske građe, tarihi su često predstavljali jedini izvor za proučavanje vakufskih, ali i drugih objekata. Ipak, treba imati na umu da su tarihi, osim za navođenje datuma nastanka ili gradnje građevina, služili i za obilježavanje svih značajnijih događaja, kao što su rođenje ili smrt pojedinih osoba, bitke, mirovni ugovori, sklapanje braka, obavljanje obreda sunećenja, stupanje na prijestolje i slično.

Simbolička vrijednost harfova bila je česta tema rasprave među islamskim misticima, što se posebno odrazilo na kaligrafiju kao najdominantniji oblik islamske umjetnosti. Brojčanom vrijednošću pojedinih harfova iskazivalo se karakteristično tumačenje kur'anskih ajeta, predskazivanje budućnosti te, putem ebdžed hesaba, poetsko umijeće pjesnika, čime je direktno uspostavljena veza između imena, smislenih riječi i brojeva.²

Ebdžed hesab ili sistem predstavlja način računanja prema redosljedu znakova u starom semitskom alfabetu, koji je dobio naziv na osnovu redosljeda prva četiri grafema navedenog alfabeta.³ Klasični arapski izvori navode da je raspored znakova u arapskom jeziku preuzet iz starog semitskog alfabeta, te da je korišten i u vrijeme Muhammeda, a. s., pod nazivom *al-tartīb al-abğādī*. Postojeći redosljed znakova arapskog alfabeta reformiran je u vrijeme emevijskog halife Abdulmelika b. Mervana (685–705), kada je uspostavljen redosljed znakova prema sličnosti oblika grafema, pod nazivom *hurūf al-hiğā'*.⁴

U kontekstu pisanja tariha, ebdžed sistem se manifestira na način da zbir brojčanih vrijednosti harfova/grafema od kojih se sastoji posljednji stih tariha sadrži hidžretsku godinu. Postoje tri osnovne vrste tariha s aspekta datiranja: 1. *Tārīh-i muṭlaq* ili potpuni tarih, u kojem zbir vrijednosti znakova direktno ukazuje na datum koji se želi prikazati. Primjer za navedenu vrstu tariha je kur'anski izraz *baldatun ṭayyibatun*, koji označava 857/1453. kao godinu osvojenja Istanbula. 2. *Tārīh-i ta'miya*, ili polupotpuni tarih, u kojem zbir vrijednosti znakova u posljednjem stihu ne ukazuje na precizan datum, već je u prethodnom stihu naznačena brojčana vrijednost koju treba dodati ili odu-

XVI i XVII stoljeća, Sarajevo: Institut za književnost, 1991; Mensur Malkić, „Tarihi hafiza Ćamila ef. Silajdžića”, *Anali GHB*, knj. XXXIII, 2012, str. 205-226.

2 Annemarie Schimmel, *Misterija brojeva*, Sarajevo: Libris, 2006, str. 13.

3 Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. 6. izd., Sarajevo: Svjetlost, 1989, str. 261.

4 Mustafa İsmet Uzun, „Ebcēd”, *TDV İslām Ansiklopedisi*, Dostupno na: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebcēd> (Pristupljeno 17. 11. 2022).

zeti od zbira vrijednosti znakova u posljednjem stihu. 3. *Tārīḥ-i duta/dubāla/mudā'af* ili dvostruki tarih, u kojem zbir vrijednosti znakova stiha ukazuje na dvostruku brojčanu vrijednost u odnosu na datum na koji se želi ukazati.⁵

U zavisnosti od načina zbrajanja brojčane vrijednosti grafema, u tarihi postoje tri osnovne vrste ebdžed hesaba: *tām*, koji predstavlja zbir svih harfova/grafema u stihu koji označava datum; *mu'ğam*, koji predstavlja zbir harfova/grafema sa tačkama i *muhmal*, koji predstavlja zbir harfova/grafema bez tačaka.⁶ Shodno ebdžed hesabu prvih devet harfova redom imaju brojčanu vrijednost od 1 do 9, drugih devet harfova imaju brojčanu vrijednost od 10 do 90, dok posljednjih devet harfova imaju brojčane vrijednosti od 100 do 900. Harf „غ” ima vrijednost broja 1000. Radi lakšeg pamćenja, svi znakovi starog arapskog alfabeta povezani su u osam riječi, koje same po sebi nemaju značenja: ا ب ج د ه و ز ح ط ی ک ل م ن س ع ف ص ق ر ش ت ث خ ذ ض طغ (*abğad hawwaz ḥuṭṭī kalaman sa'faş qaraşat taḥaḥ ḍazağ*).⁷

Prve tarihe na našim prostorima zabilježio je Evlija Čelebija, koji je tokom boravka u Bosni u dva navrata, 1660. i 1664. godine, u svoj *Putopis* uvrstio brojne tarihe ispisane na različitim građevinama. U prikupljanju tariha s područja Bosne i Hercegovine posebno su se istakli Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit i Muhamed Enveri Kadić, koji su u svojim djelima *Tārīḥ-i Bosna* i *Tārīḥ-i Anwarī* prenijeli veliki broj tariha, za koje danas znamo isključivo zahvaljujući njihovom pregalaštvu. Veliki je broj književnika i muerriha na našim prostorima koji su sastavljali tarihe, a najpoznatiji među njima su Mehmed Mejlija Guranija, Muhamed Emin Isević, Mehmed Džudi Čohadžić, Abdulah Nazari Burek, Nihadi Karamusić, Muhamed Šakir-ef. Muidović, te već spomenuti Salih Hadžihuseinović Muvekkit i Enveri Kadić.⁸ U novije vrijeme pisanjem tariha bavili su se Mujaga Merhemić, Mehmed Handžić, Ešref Kovačević, Muhamed Mašić, Kamil Silajdžić i drugi.⁹

U nastavku ćemo navesti deset tariha koji su nastali u svrhu datiranja građevina i događaja na našim prostorima u osmanskome periodu, a za čije izricanje su korišteni kur'anski ajeti. Tarihi su navedeni hronološkim

5 Turgut Karabey, „Tarih Düşürme”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Dostupno na: <https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih-dusurme> (Pristupljeno: 17. 11. 2022).

6 Salahaddin Elker, *Kitabelerde (Ebced) Hesabının Rolü*, 2006. Dostupno na: <http://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11352/1275/Elker.pdf?sequence=1> (Pristupljeno 20. 11. 2022).

7 İsmail Yakit, *Türk İslam Eserlerinde Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2003, str. 39.

8 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. 1*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1974, str. 8.

9 Vidi: Mensur Malkić, „Tarihi hafiza Ćamila ef. Silajdžića”, str. 205-226; Izet Mašić, *Tarihi Muhameda Mašića*.

redom nastajanja, s izuzetkom tariha o osvajanju tvrđave Janok i tariha smrti muderrisa Huseina Muzaferije, koji su navedeni posljednji, zbog specifične tematske strukture.

2. Tarihi u kojima je za datiranje korišten kur'anski tekst

2.1 Tarih na Terzibašinom mesdžidu u Sarajevu

Prvi od dva poznata slučaja datiranja gradnje mesdžida kur'anskim tekstom, i najstariji poznati primjer datiranja gradnje putem ebdžed sistema u Bosni i Hercegovini uopće, susrećemo na ploči smještenoj na lijevoj strani ulaza u mesdžid Hadži Alije, terzibaše, u Sarajevu.¹⁰ Spomenuti mesdžid nalazi se u nekadašnjoj Balibegovici, a danas Terzibašinoj ulici, u sarajevskom naselju Bistrik. Prema navodu Sejfudina Kemure,¹¹ sagradio ga je terzibaša Hadži Alija 930/1524. godine. Uz mesdžid, s desne strane, nalazi se nišan bez teksta, za koji postoji tvrdnja da pripada samome osnivaču, Hadži Aliji. Na ploči je isklesan tekst 46. ajeta 15. kur'anske sure *al-Hiğr*, koji označava 930/1524. kao godinu gradnje:¹²

ادْخُلُوْهَا بِسَلَامٍ اٰمِنِيْنَ

*Uđite u njih sigurni, straha oslobođeni!*¹³

2.2 Tarih na Ćamilijinom mesdžidu u Gornjem Vakufu

U Gornjem Vakufu se do Prvog svjetskog rata nalazilo pet džamija, a navedena varoš formirana je u okolini džamije Mehmed-bega Stočanina. Tarih povodom smrti ovog vakifa spjevao je pjesnik Ćamilija, koji je i sam izgradio mesdžid nedaleko od Mehmed-begove džamije u Gornjem Vakufu.¹⁴ Njegov mesdžid nestao je u požaru 1944. godine, nakon čega više nije obnavljan.¹⁵ Prijepis teksta tariha kojeg je vakif sam sastavio povodom gradnje navedenog mesdžida sačuvao je Muhamed Enveri Kadić u svojoj *Hronici*,

10 Ismet Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Mostar: Islamski kulturni centar, 1999, str. 57.

11 Sejfuddin Fehmi bin Ali Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, Sarajevo, 1913, str. 13.

12 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. 1*, str. 223.

13 Kur'an (Prijevod značenja Besim Korkut), Sarajevo: El-Kalem, 2012. Prijevodi značenja svih ajeta koji su tretirani u radu preuzeti su iz navedenog izdanja.

14 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. 2*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1977, str. 317.

15 Muhamed Hadžijahić, *Uloga džamije Mehmed-bega Stočanina u nastanku Gornjeg Vakufa – povodom nove izgradnje džamije*, Gornji Vakuf, 1971, str. 25.

iako ne navodi odakle je preuzeo sami tekst tariha.¹⁶ Na kraju tariha naveden je 108. ajet 9. kur'anske sure *al-Tawba*, koji označava 1039/1629. kao godinu gradnje:

لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ.

Džamija čiji su temelji, već od prvog dana, postavljeni na strahu od Allaha.

2.3 Tarih na Dev Sulejman-begovoj džamiji u Foči

Dev Sulejman-begovu džamiju u Foči dao je sagraditi beglerbeg Temišvara (1598) i Budima (1599) Dev Sulejman-beg (Dev Süleyman Paşa).¹⁷ Nalazi se u istoimenoj mahali, na desnoj strani ulice koja vodi iz središta grada kroz Donje Polje. Nad ulazom u džamiju nalazi se kamena ploča veličine 40x30 cm, koja završava 18. ajetom 72. kur'anske sure *al-Ginn*, a koji označava 1043/1633. kao godinu gradnje:¹⁸

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

Džamije su Allaha radi, i ne molite se, pored Allaha nikome!

2.4 Tarih na Hadži Sedžahovom mektebu u Sarajevu

U literaturi nismo pronašli mnogo podataka o Hadži Sedžahovom mektebu. Poznato je da se nalazio preko puta Careve ćuprije, na sjevernoj strani Aščiluka u Sarajevu.¹⁹ U defteru medresa i mekteba iz 1882. godine, koji se odnosi na područje Sarajeva, spominju se 33 muška i 19 ženskih mekteba.²⁰ U navedenom popisu nismo naišli na Hadži Sedžahov mekteb, što ukazuje na činjenicu da je do tog datuma već bio porušen. Evlija Čelebija u svome *Putopisu* navodi da je iznad ulaznih vrata mekteba bio ispisan dio 32. ajeta 2. kur'anske sure *al-Baqara*, koji označava 1053/1642-43. kao godinu gradnje:²¹

لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا

Mi znamo samo ono čemu si nas Ti poučio.

16 Gazi Husrev-begova biblioteka, R-7303, f. 309.

17 Orhan Kılıç, „Budim ve Tımsıvar Eyaletlerinin Paşaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *OTAM*, sv. 46, 2019, str. 220. Dostupno na: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2160463> (Pristupljeno 1. 12. 2022).

18 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. 2*, str. 53.

19 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. 1*, str. 533.

20 Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, ZM-11-1355/1914.

21 Evlija Čelebi, *Seyahatname*, sv. V, Istanbul, 1312/1895, str. 300 (prema: Hazim Šabanović, *Putopis Evlije Čelebije*, 1967, str. 110).

2.5 Tarih na Osman Šehdijinoj biblioteci u Sarajevu

Biblioteka Osman-efendije Šehdije karakteristična je po tome što posjeduje najstariji namjenski sagrađen objekat za potrebe biblioteke u Bosni i Hercegovini. Osnovao ju je 1757. godine pisac, pjesnik i bibliofil Osman-ef. Kadić Šehdi Bjelopoljak, u spomen na preminulog sina Hatema.²² Biblioteka se nalazila u dvorištu Careve džemije, a posljednji bibliotekar joj je bio Sejfidin Kemura, od 1905. do 1910. godine. U zidu na ulazu u dvorište Careve džemije isklesan je natpis na kamenoj ploči veličine 55x68 cm, na kojem je ispisan 3. ajet 98. kur'anske sure *al-Bayyinah*, koji označava 1173/1759-60. kao godinu gradnje:²³

فِيهَا كُتِبَ قِيَمَةٌ

U kojima su propisi ispravni!

2.6 Tarih na šadrvanu ispred Koski Mehmed-pašine džamije u Mostaru

Uz lijevu obalu Neretve u Mostaru Koski Mehmed-paša je 1027/1618-19. godine podigao jednu od tri potkupalne džamije Mostara i jedan od prepoznatljivih simbola ovoga grada. Među većim brojem objekata sagrađenih u kompleksu Mehmed-pašinog vakufa, između džamije i hanikah medrese nalazi se desetougli šadrvan.²⁴ Na stubovima šadrvana iz pravca ulaza u dvorište džamije nalaze se dvije kamene ploče na kojima je ispisan tarih koji završava 21. ajetom 76. kur'anske sure *al-Insān*, koji označava 1195/1780-81. kao godinu gradnje:²⁵

وَسَقَلِيمٌ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا

I daće im Gospodar njihov da piju čisto piće.

22 Za više podataka vidi: Sejfidin Kemura, *U dvorištu Careve džamije: Merhum Osman Šuhdi ef. Kjutubhana*, Sarajevo, 1334-1916; Hatidža Čar-Drnda, „Neki legati Osman-Šehdijine biblioteke”, *Anali GHB*, knj. XV-XVI, 1990, str. 243-252; Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Sarajevo: Svjetlost, 1973, str. 487-489; Fehim Nametak, „Važniji legati u rukopisnom fondu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu”, *Anali GHB*, knj. XIII-XIV, 1987, str. 7-14.

23 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. 1*, str. 44.

24 Hivzija Hasandedić, *Mostarski vakifi i njihovi vakufi*, Mostar: Medžlis Islamske zajednice Mostar, 2000, str. 22.

25 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. 3, Bosanska Krajina, Zapadna Bosna i Hercegovina, 2. izd.*, Sarajevo: Sarajevo-Publishing, 1998, str. 222.

2.7 Tarih na česmi Kesa u Sarajevu

Hamdija Kreševljaković u djelu *Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu*²⁶ među brojnim sarajevskim česnama spominje i česmu zvanu Kesa, koja je stajala na uglu Mandrine ulice i Ašikovca, u mahali Uskudar Ahmed Čelebije u Sarajevu. Nad njom je stajao tarih ispisan u tri reda, koji se sastojao od teksta ما شاء الله, nakon čega je naveden 21. ajet 76. kur'anske sure *al-Insān*, što u zbiru označava 1195/1780-81. kao godinu gradnje:²⁷

وَسَقَّيْنَاهُمْ مِمَّا شَرَّابًا طَهُورًا

I daće im Gospodar njihov da piju čisto piće.

Na samome kraju teksta tariha navedena je godina 1267/1850-51. Kreševljaković skreće pažnju na činjenicu da je korito navedene česme mnogo starije od navedenog datuma i da je Ahmed Čelebijina mahala nastala u prvoj polovini 16. stoljeća, tako da se ovaj tarih vjerovatno odnosi na njegovu obnovu.²⁸

2.8 Tarih na česmi na Zelenom mejdanu u Sarajevu

Ne zna se kada je prvi put podignuta česma u Mahali Ojandži-zade hadži Ibrahima, čiji je mesdžid na tome mjestu podignut nakon 1565. godine. Izgorio je 1109/1697. godine, a obnovio ga je Hadži Husein Šapčanin 1770. godine. Česmu je nanovo obnovio Fadil-paša Šerifović 1279/1862-63. godine, kada je tarih sa česme uzidan u fasadu privatne kuće na uglu ulicā Skenderije i nekadašnje Dobrovoljačke, danas Hamdije Kreševljakovića. U spomenutom tarihu bile su sadržane kur'anske riječi iz 30. ajeta 21. kur'anske sure *al-Anbiyā'*, koje označavaju 1279/1862-63. godinu:²⁹

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ

Mi od vode sve živo stvaramo.

Tarih je nestao kada je kuća porušena da bi se izgradio novi hotel.³⁰

2.9 Tarih povodom osvajanja tvrđave Janok

Osim tariha koji označavaju datum gradnje pojedinih javnih objekata, u historijskoj literaturi navodi se i jedan događaj za čije je datiranje upotrijebljen kur'anski tekst. Naime, nakon opsade koja je trajala 64 dana, bosanski namjesnik Mihaldži Ahmed-paša je sa bosanskom vojskom 1594. godine

26 Hamdija Kreševljaković, *Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu: (sa 84 slike, 3 faksimila i 1 kartom)*, Sarajevo: Gradska štedionica općine grada Sarajeva, 1939, str. 37.

27 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. 1*, str. 271.

28 Hamdija Kreševljaković, *Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu*, str. 113.

29 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. 1*, str. 453.

30 Hamdija Kreševljaković, *Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu*, str. 37, 98.

osvojio tvrđavu Janok u Mađarskoj.³¹ Za datiranje ove pobjede bosanski munla Serezli (Siruzli) Kerim-efendija odabrao je 251. ajet 2. kur'anske sure *al-Baqara*, koji označava 1002/1594. godinu.³²

فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ

I oni ih, Allahovom voljom, poraziše.

2.10 Tarih smrti muderrisa Huseina Muzaferije

U povijesti pisanja tariha na našim prostorima zabilježen je samo jedan slučaj da je tarih smrti osobe izrečen kur'anskim tekstom. Dogodilo se to pri likom smrti muderrisa Husein-efendije Muzaferije, dersijama Careve džamije u Sarajevu.³³ On je autor rukopisne hronike čiji su fragmenti sačuvani u *Hronici* Muhameda Enverija Kadića.³⁴ Na kamenoj ploči, koja se nalazi u zidu trijema s lijeve strane Buzadži Hadži Hasanove džamije u Sarajevu, nalazi se tarih o njegovoj smrti, koji su mu posvetili njegovi učenici. Nakon dijela stiha „Čuli smo kao tarih poziv...” naveden je 30. ajet 80. kur'anske sure *al-Fağr*, koji daje hidžretsku 1133, odnosno 1721. godinu kao godinu njegove smrti:³⁵

وَأَدْخَلِي جَنَّتِي

i uđi u Džennet Moj!

3. Zaključak

Tarih predstavlja specifičnu formu književnog izražaja, koji posjeduje dokumentarnu, poetsku, kaligrafsku i muzeološku vrijednost. Pisanje tariha zahtijeva široko obrazovanje i umjetničku virtuoznost autora. Osim poznavanja brojčanih vrijednosti znakova arapskog alfabeta shodno ebdžed hesabu, muerrihi moraju biti dobri poznavaooci orijentalnih jezika, vješti u pronalaženju odgovarajućeg značenja stihova, koje je u direktnoj vezi sa objektom, osobom ili događajem na koji se tarih odnosi, te sposobni da ponuđene stihove upotpune odgovarajućim mozaikom rime. Datiranje kur'anskim tekstom predstavlja vrhunac umještosti pisanja tariha jer, za razliku od slobodnog stiha, svetost kur'anskog teksta je nepovrediva i raspored harfova u kur'anskim ajetima nije podložan promjenama.

31 Vedad Bišćević, *Bosanski namjesnici osmanskog doba (1463-1878)*, Sarajevo: Connectum, 2006, str. 144.

32 Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*, Sarajevo: El-Kalem, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1999, str. 199.

33 Za više podataka vidi: Ahmed Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, 2018, str. 390.

34 Zejnil Fajić, „Fragmenti iz Kronike hadži Husejn-efendije Muzaferije”, *Anali GHB*, knj. IV, 1976, str. 33-39.

35 Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. 1*, str. 378.

U ovom radu prikazano je deset primjera tariha u kojima je kur'anski tekst poslužio kao osnova za datiranje gradnje osam različitih vakufskih objekata (dva mesdžida, jedne džamije, jedne biblioteke, jedne škole, jednog šadrvana i dvije česme), osvajanje tvrđave Janok u današnjoj Mađarskoj i smrti muderrisa Huseina Muzaferije. Nažalost, ukoliko autor tariha svoje ime nije zabilježio u formi pseudonima, navedenog u stihovima koji prethode posljednjem stihu, njegov identitet često ostaje nepoznat. Od deset tariha koji su bili predmetom našega interesovanja, samo u dva slučaja poznat je njihov autor, i to: pjesnik Ćamilija, koji je lično spjevao tarih za svoj mesdžid u Gornjem Vakufu i Serezli Kerim-efendija, koji je autor tariha o osvajanju Janoka. Od deset tretiranih tariha, dva potječu iz šesnaestog, tri iz sedamnaestog, tri iz osamnaestog i dva iz devetnaestog stoljeća.

Izvori

Arhiv GHB, ZM-11-1355/1914.

Kadić, Muhamed Enveri, *Hronika*, sv. 3, Gazi Husrev-begova biblioteka, R-7303.

Literatura

Bišćević, Vedad, *Bosanski namjesnici osmanskog doba: (1463-1878)*, Connectum, Sarajevo, 2006.

Čelebi, Evlija, *Seyahatname*, sv. V, Istanbul, 1312/1895, (u Šabanović, Hazim, *Putopis Evlije Čelebije*, 1967.)

Čar-Drnda, Hatidža, „Neki legati Osman-Šehdijine biblioteke”, *Anali GHB*, knj. XV-XVI, Sarajevo, 1990.

Fajić, Zejnil, „Fragmenti iz Kronike hadži Husejn-efendije Muzaferije”, *Anali GHB*, knj. IV, Sarajevo, 1976.

Hadžihuseinović, Salih Sidki Muvekkit, *Povijest Bosne*, El-Kalem, Sarajevo, 1999.

Hadžijahić, Muhamed, *Uloga džamije Mehmed-bega Stočanina u nastanku Gornjeg Vakufa - povodom nove izgradnje džamije*, Gornji Vakuf, 1971.

Hadžiosmanović, Lamija; Trako, Salih, *Tragom poezije bosanskohercegovačkih Muslimana na turskom jeziku*, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 1985.

Hadžiosmanović, Lamija; Memija, Emina, *Antologija bošnjačke poezije na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1997.

Hasandedić, Hivzija, *Mostarski vakifi i njihovi vakufi*, Medžlis Islamske zajednice Mostar, Mostar, 2000.

- Kasumović, Ismet, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Islamski kulturni centar, Mostar, 1999.
- Kemura, Šejh Sejfuddin Fehmi bin Ali, *U dvorištu Careve džamije: Merhum Osman Šuhdi ef. Kjutubhana*, Sarajevo, 1334/1916.
- Kemura, Šejh Sejfuddin Fehmi bin Ali, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, Sarajevo, 1913.
- Kreševljaković, Hamdija, *Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu: (sa 84 slike, 3 faksimila i 1 kartom)*, Gradska štedionica općine grada Sarajeva, Sarajevo, 1939.
- Kur'an (Prijevod značenja Besim Korkut), El-Kalem, Sarajevo, 2012.
- Malkić, Mensur, „Tarihi hafıza Ćamila ef. Silajdžića”, *Anali GHB*, knj. XXXI-II, Sarajevo, 2012.
- Mašić, Izet, *Tarihi Muhameda Mašića*, Avicena, Sarajevo, 1997.
- Mehmedović, Ahmed, *Leksikon bošnjačke uleme*, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 2018.
- Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, Knj. 1*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1974.
- Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, Knj. 2*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1977.
- Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, Knj. 3, Bosanska Krajina, Zapadna Bosna i Hercegovina*, Sarajevo-Publishing, Sarajevo, 1998.
- Nametak, Fehim, „Važniji legati u rukopisnom fondu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu”, *Anali GHB*, XIII-XIV, Sarajevo, 1987.
- Nametak, Fehim, *Divanska poezija XVI i XVII stoljeća*, Institut za književnost, Sarajevo, 1991.
- Schimmel, Annemarie, *Misterija brojeva*, Libris, Sarajevo, 2006.
- Silajdžić, Kamil, *Tarihi*, Bosančica-print, Sarajevo, 2008.
- Šabanović, Hazim, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1972.
- Škaljić, Abdullah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1989.
- Trako, Salih, „Kronogrami sarajevskog muftije Muhameda Šakir-efendije Muidovića”, *Anali GHB*, I, Sarajevo, 1972.
- Yakit, İsmail, *Türk İslam Eserlerinde Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2003.

Web stranice

- Elker, Salahaddin, *Kitabelerde (Ebcet) Hesabının Rolü*, 2006. Dostupno na: <http://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11352/1275/Elker.pdf?sequence=1> (Pristupljeno 20. 11. 2022).
- Karabey, Turgut, „Tarih Düşürme”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Dostupno na: <https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih-dusurme> (Pristupljeno 17. 11. 2022).
- Kılıç, Orhan, „Budin ve Tımışvar Eyaletlerinin Paşaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz” *OTAM*, sv. 46, 2019. Dostupno na: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2160463> (Pristupljeno 1. 12. 2022).
- Uzun, Mustafa İsmet, „Ebcet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Dostupno na: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebcet> (Pristupljeno 17. 11. 2022).

Qur'anic text dating

Summary

This paper includes examples of the *tarikhs* (chronograms) composed by means of the Qur'anic text on the occasion of victories in wars, the completion of the construction of *masjids* and mosques, schools (*muallimhanas*), libraries, the water supply system (shadirvans and drinking fountains) and death of the teacher (*mudarris*). In each of the mentioned cases, the year in which an event occurred is indicated by the numerical value of the Arabic letters contained in the selected Qur'anic text. The content of the text also indicates the outcome of the event, the type, the purpose and function of the building, for which the *tarikh* was composed, and the total of the numerical values of Arabic letters in the *tarikh* of the incorporated Qur'anic text according to the *Abjad* system contains the Hijri year in which the event took place. This paper encompasses *tarikhs* on two *masjids*, a mosque, a mekteb, a library, a shadirvan, two drinking fountains, the year of the conquest of Janok and death of mudarris.

Keywords: the Quran, inscriptions, events, masjids, mosques, schools, library, shadirvans, drinking fountains, Janok, mudarris.